

KONTROL ODAKLARI FARKLI ERGENLERİN KARAR STRATEJİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Aysel Esen ÇOBAN, Zeynep HAMAMCI

Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Gaziantep

Özet

Bu çalışmada farklı kontrol odağına sahip bireylerin kullandıkları karar verme stratejileri incelenmiştir. Araştırmaya Gaziantep'te okuyan 344 lise son sınıf öğrencisi katılmıştır. Veri toplamak amacı ile Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği ve Kuzgun tarafından geliştirilen Karar Stratejileri Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler Pearson Momentler Çarpımı ve t-testi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, öğrencilerin genel olarak içsel kontrol odağına sahip olduğu ve çoğunlukla mantıklı karar verme stratejisini kullandıkları tespit edilmiştir. Karar verme stratejilerinin kontrol odağı ile korelasyonları incelendiğinde, mantıklı karar verme stratejisi ile kontrol odağı arasında olumsuz yönde ve düşük düzeyde bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Kontrol odağının içtepsel karar verme stratejisi ve kararsızlıkla olan korelasyonu ise olumlu yönde ve düşük düzeyde olduğu bulunmuştur. Araştırmada ayrıca içsel kontrol odağına sahip öğrencilerin, dışsal kontrol odağına sahip öğrencilerle karşılaştırıldığında anlamlı şekilde daha fazla mantıklı karar verme stratejisini kullandıkları, daha az içtepsel karar verdikleri ve daha az kararsızlık yaşadıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karar Stratejileri, Kontrol Odağı, Lise Öğrencileri.

INVESTIGATION OF DECISION STRATEGIES OF HIGH SCHOOL STUDENTS WHO HAVE DIFFERENT LOCUS OF CONTROL

Abstract

The purpose of this study was to investigate the decision making strategies of individuals who have different locus of control. 344 high school students participated to the study in Gaziantep. Rotter's Internal-External Locus of Control Scale and Decision Strategies Scale by developed Kuzgun were used to collect data. Data was analyzed by using Pearson Correlation Coefficient and t-test. The findings revealed that the students mostly have internal locus of control and they used logical decision making strategy. When the correlations between decision making strategies and locus of control were examined, negative and low level relationship was found between logical decision making strategy and locus of control. Moreover, locus of control was positively and lowly correlated with intrinsic decision making strategy and indecision. In addition, it was found that the students with internal locus of control used more logical decision making strategy, less intrinsic decision making strategy and less indecision than the students with external locus of control.

Keywords: Decision Strategies, Locus of Control, High School Students.

Giriş

Karar verme zihinsel bir süreç olup insanın en önemli yaşam becerilerinden biridir. Karar verme akıl, düşünce, bilinç ve irade ile donatılmış bulunan insana özgüdür. İnsanın tüm eylem ve davranışı bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir karar verme işlemidir. Fakat uygun ve doğru kararlar bireyin yaşamında olumlu değişim ve gelişmelere sebep olurken, yanlış kararlar bireyin yaşamını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. İnsan günlük yaşantısı içinde birçok karar verme durumunda kalmaktadır. Verilen bu kararların insan hayatı üzerindeki etkisi az olduğunda, çoğu zaman bireyler üzerinde çok iyi düşünmeden gelişigüzel karar verilebilmektedir. Ancak okul ve meslek seçimi, eş seçimi gibi insan yaşamını önemli ölçüde etkileyecek bazı kararlar ki, bunlar üzerinde detaylı bir şekilde düşünmeyi gerektirmektedir. Son yıllarda teknolojik, ekonomik ve siyasi gelişmelerle birlikte bireylerin sosyal yaşantıları daha karmaşık hale gelmekte ve bireyin içinde bulunduğu sosyal çevrede seçenekleri artmakta ve karmaşıklaşmaktadır. Bu da insanın karar verme işlemini güçleştirmekte ve karar verirken seçenekler üzerinde daha fazla düşünmesini gerekli kılmaktadır.

Karar verme, kavram olarak incelendiğinde farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Örneğin karar verme, bir gereksinimi giderecek çeşitli nesnelere olduğu ya da gereksinimi gidereceği düşünülen belli bir nesneye götürecek birden fazla yol olduğu zaman yaşanan sıkıntıyı giderici bir yöneliş olarak tanımlanmaktadır¹. Ayrıca karar verme kavramı² a) karar, eylemi etkileyen her türlü yargı; b) karar verme insanın istediği sonuca ulaşmak için alternatifler arasından seçim yapması; c) karar verme, bir sorunu çözmek için uygulanacak yaptırımı tespit etme süreci; d) yapılan değerlendirmeler sonucunda hüküm verme süreci; e) olay ya da sorunla ilgili bilgileri yorumlayarak ve kıyaslama yaparak bir yargıya varma süreci olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanımlara göre karar verme, alternatifler arasından en doğru değerlendirmeyi yaparak sonuca gitme sürecidir. Bu bağlamda, karar verme dinamik bir süreçtir ve birey bu süreçte etkin rol oynamaktadır³.

Karar verme davranışının ortaya çıkabilmesi için şu üç koşulun bulunması gerektiği vurgulanmaktadır¹: a) karar verme gereksinimini ortaya çıkaran bir seçme sorununun varlığı ve bu sorunun birey tarafından hissedilmesi; b) güçlüğü giderecek birden fazla seçeneğin bulunması; c) bireyin seçeneklerden birine yönelme özgürlüğüne sahip olmasıdır. Bu koşullar sağlandığında bireyin bir karar vermesi beklenir. Ancak her birey karar verirken farklı stratejiler kullanabilmektedir. Örneğin bazı bireyler mantıklı ve planlı karar verme biçimini benimserken, bazıları bağımlı, aşırı titiz, sezgisel ve kaderci gibi karar biçimlerini sergilemektedir⁴. Kuzgun'da karar verme stratejilerini mantıklı, içtepesel, bağımsız ve kararsız olmak üzere dört başlık altında toplamıştır⁵. İçtepesel karar verme stratejisi; seçenekler üzerinde yeterince düşünmeden, içten geldiği gibi karar verme biçimidir. Mantıklı karar verme stratejisi; karar verirken seçenekleri dikkatle inceleme ve her birinin olumlu ve olumsuz yanlarını değerlendirme ve bunun sonucunda bir karara ulaşma sürecidir. Bağımsız karar verme stratejisi; başkasından yardım almadan kendi başına karar verebilir. Kararsızlık ise, verdiği kararı hemen değiştirmek isteme, hiçbir karardan hoşnut olmama durumu olarak tanımlanmaktadır. Başka bir çalışmada ise karar verme stilleri dört boyutta incelenmiştir⁶: Bunlar, rastgele-içsel bilgi toplama stili (spontaneous-internal), rastgele-dışsal bilgi toplama stili (spontaneous external), sistemli-içsel bilgiyi analiz etme stili (systematic-internal) ve

son olarak sistemli-dışsal bilgiyi analiz etme stilidir (systematic-external). Rastgele-içsel ve dışsal bireyler karar vermede bilgi toplarken, bireyler uzun vadeli hedefler koyup üzerinde düşünüp araştırma yapmazlar, daha çok seçenekler üzerinde düşünüp denemeyi tercih ederler. Yine bu karar verme stratejilerini kullanan bireyler yeni fikirleri hemen uygulamaya koyma eğilimindedirler. Sistemli içsel ve dışsal bilgiyi analiz etme eğiliminde olan bireyler ise, hedefler üzerinde fazlası ile düşünür ve uzun vadeli hedefler üzerinde dururlar. Bu stratejiyi kullanan bireyler, her alternatif uzun uzadıya araştırıldıktan sonra karar verirler.

Karar verme stratejileri ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, bireylerin karar verme biçimlerinin çeşitli değişkenlere bağlı olarak farklılık gösterdiği bulunmuştur. Örneğin yaş değişkeni karar verme davranışında farklılık yaratan değişkenlerden birtanesidir⁷. Ailenin tutumu ve yaklaşımı çocuğun karar stratejilerini kullanmasında önemli bir değişken olarak gösterilmektedir⁸. Yine akran grubu baskısı, benlik saygısı gibi değişkenlerinde karar verme davranışı üzerinde etkisi olduğu vurgulanmaktadır⁹.

Karar verme davranışını etkileyen değişkenlerden bir tanesi de bireyin içsel ve dışsal kontrol odağına sahip olmasıdır. Rotter'ın Sosyal Öğrenme Kuramına göre kontrol odağı, kişiliğin önemli yapı taşlarından bir tanesidir¹⁰. Kontrol odağı, bireyin kendi davranışlarının sonucu olarak bireysel sorumluluğu kabul etme dereceleridir¹¹. Birey başına gelenlerin kendi davranışları sonucunda olduğunu kabul etmesi içsel kontrol, diğer taraftan talih, şans, kader ya da başkaları tarafından olduğuna inanması ise dışsal kontrol olarak tanımlanmaktadır. İçsel kontrol odağına sahip olan bireylerin dışsal kontrol odağına sahip olan bireylere göre başarılı olmak ve hedeflerine ulaşmak için daha fazla çalıştığı ve kendi davranışlarının sorumluluğunu aldığı görülmektedir¹². Dışsal kontrol odağı ile içsel kontrol odağına sahip bireylerin özellikleri şöyle tanımlanmıştır¹⁰. İçsel kontrol odağına sahip bireylerin; entelektüel akademik etkinliklerde daha fazla zaman harcadıkları, okul başarısının daha yüksek olduğu, özellikle yarışma ortamlarında daha üstün başarı gösterdikleri ve toplumsal olaylarda daha etkin oldukları görülmektedir. Bunun yanında içsel kontrol odağına sahip bireylerin, kendilerini daha etkili, güvenli ve bağımsız kişiler olarak algılayan, yüksek derecede öz-saygı ve olumlu öz kavramına sahip, daha fazla kişisel sorumluluk üstlenen, atılgan, girişimci, duygusal yönden daha sağlıklı ve dengeli oldukları görülmüştür. Dışsal kontrol odağına sahip bireyler ise, depresif özellikler taşıyan, kendini kabul ve özsaygı düzeyi düşük, çaresizlik duyguları olan yalnız kişilerdir. Çevre üzerinde denetimlerinin olmadığına inanırlar ve bu durum onların daha kaygılı, edilgen, kuşkucu ve dogmatik olmasına yol açar. Uyumsuzluk ve psikolojik rahatsızlıkları daha çoktur. Kendilerine ve başkalarına daha az güvenirliler. Çeşitli araştırmalar sonucunda elde edilen bu bulgular değerlendirildiğinde içsel kontrol odağına sahip bireylerin dışsal kontrol odağına sahip bireylere göre olumlu ve istenen bir kişilik özelliğine sahip oldukları söylenebilir. Yeşilyaprak¹⁰ da içsel denetimli bireylerin özelliklerini sayarken başarılı, kendilerini etkili, güvenli ve bağımsız kişiler olarak algılayan, olumlu benlik algısına sahip, atılgan ve girişimci kişiler olarak tanımlamıştır.

Literatürde bazı çalışmalarda kontrol odağı ve karar verme stratejileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Örneğin yapılan bir çalışmada orta ve geç ergenlik dönemindeki bireylerin daha küçük yaştakilere göre daha içsel denetimli oldukları ve bu durumun da uyumlu karar verme stilini kullanmalarında etkili olduğu bulunmuştur⁹. Yine yapılan

çeşitli çalışmalarda, karar verme davranışının içsel ve dışsal kontrol odağına sahip olan bireylere göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Dışsal kontrol odağına sahip bireyler içsel kontrol odağına sahip bireylere göre başkalarının görüşlerine daha bağımlı karar verme eğilimindedirler¹³. Ayrıca içsel kontrol odağına sahip bireylerin çevreleri üzerinde kontrol sağladıkları ve kendi kararlarını kendileri vermeyi tercih ettikleri bulunmuştur¹⁴. Başka bir çalışmada ise, dışsal kontrol odağına sahip bireylerin kararlarında pasif oldukları ve kendi başlarına karar veremedikleri bulunmuştur¹⁵. Yurtdışında yapılan bu çalışmalar kontrol odağı ve karar verme arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Türkiye’de ise karar stratejileri ile kontrol odaklarını inceleyen bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Bu nedenle bu araştırmada, lise son sınıf öğrencilerinin içsel ya da dışsal kontrol odağına mı sahip oldukları ve hangi karar verme stratejisini ağırlıklı olarak kullandıkları incelenmiştir. Yine içsel ve dışsal kontrol odağına sahip öğrencilerin kullandıkları karar stratejileri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırma ile lise son sınıfa gelmiş ergenlerin meslek seçimi gibi önemli karar verme aşamasında karar verirken benimsedikleri karar stratejilerinin tespit edilmesi ve farklı kontrol odağına sahip bireylerin hangi karar stratejilerini kullandığının bilinmesi onlara götürülecek rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerin planlanması açısından oldukça önem taşımaktadır. Eğer araştırmada öğrencilerin uygun olmayan karar stratejileri kullandıkları ve dıştan denetimli bireyler oldukları belirlenirse eğitim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri çerçevesinde öğrencilere etkili karar verme yöntemlerini ve mantıklı, planlı ve programlı karar stratejilerini kullanmaları öğretilir ve içten denetimli kişilik özellikleri geliştirmeye yönelik uygulamalara yer verilebilir. Böylece öğrencilerin doğru ve uygun meslek seçimi yapmalarında, ilgi ve yeteneklerine yönelik uygun dersler almalarında yarar sağlayabilir.

Bu genel amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Lise öğrencileri hangi karar stratejilerini kullanmaktadır?
2. Lise öğrencileri hangi kontrol odaklarına sahiptirler?
3. Kontrol odağı ve karar verme stratejileri arasında anlamlı bir ilişki var mı?
4. İçsel ile dışsal kontrol odağına sahip bireylerin kullandıkları karar stratejileri arasında anlamlı bir fark var mı?

Yöntem

Araştırmanın Grubu

Araştırmaya Gaziantep ili merkez okullarına devam eden 344 lise son sınıf öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin yaş ortalamaları 17.21 (SS=1.56) olarak hesaplanmıştır. Yaş dağılımları 15 ile 20 yaş arasında değişmektedir. Öğrencilerin % 47.7’si (n=164) kız öğrencilerden, % 52.3’ü (n=180) ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 48.6 genel lisede ve % 51.5 Anadolu Lisesinde okumaktadır. Demografik bilgiler ile ilgili bilgiler tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Grubun Yaşa, Cinsiyete ve Devam Ettikleri Okullara Göre Dağılımları

Yaş	n	%	Cinsiyet	n	%	Okullar	n	%
15	6	1.9	Kız	164	47.7	Genel Lise	69	48.6
16	62	18	Erkek	180	52.3	Anadolu Lisesi	98	51.5
17	159	46	Toplam	344	100	Toplam	344	100
18	100	29.1						
19	9	2.6						
20	8	2.4						
Toplam	344	100						

Veri Toplama Araçları

Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği: Ölçeğin orijinal formu, 1966 yılında Rotter¹⁶ tarafından geliştirilmiş ve 1991 yılında Dağ¹⁷ tarafından Türkçe'ye uyarlanarak geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. 29 maddeden oluşan ölçekte her maddede a ve b harfleriyle gösterilen iki seçenek bulunmaktadır. Testi yanıtlayan kişiden kendisine uygun gelen cümleyi seçmesi ve a ya da b seçeneğinden birini işaretlemesi beklenmektedir. Ölçekten elde edilen toplam puan 0-23 arasında değişmektedir. Yükselen puanlar bireyin dış kontrol odağı inancında artış gösterdiğini, düşen puanlar ise bireyin iç kontrol odağına sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .71 olarak hesaplanmış olup, test-tekrar test güvenilirliği .83 olarak bulunmuştur

Karar Stratejileri Ölçeği: Öğrencilerin karar verme tarzlarını değerlendirmek amacıyla Kuzgun⁵ tarafından 1992 yılında geliştirilen Karar Stratejileri Ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte, içtepsel, mantıklı, bağımsız ve karasızlık olmak üzere dört karar verme stratejisi yer almaktadır. Ölçekte her bir alt boyutta 10 madde olmak üzere 40 madde bulunmaktadır. Ölçeğe verilen yanıtlar ise hiç uygun değil, pek uygun değil, biraz uygun, uygun ve çok uygun olmak üzere Likert türünde yanıtlanmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarına ait iç tutarlılık katsayıları .55 ile .74 arasındadır. Ölçeğin test- tekrar test yöntemi ile belirlenen güvenilirliği ise alt boyutlar açısından incelendiğinde .52 ile .86 arasında değişmektedir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu, çalışmanın uygulandığı grup hakkında yaş, cinsiyet ve devam edilen okul gibi bazı demografik bilgilere ulaşılmak için kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada verileri elde etmek için Kişisel Bilgi Formu, Karar Stratejileri Ölçeği ve Rotter'in İç ve Dış Kontrol Odağı Ölçeği araştırmacılar tarafından çalışmaya katılmaya gönüllü öğrencilere sınıflarında ve grup halinde uygulanmıştır. Veri toplama araçları öğrencilere uygulanmadan önce ölçme araçlarının nasıl doldurulacağı hakkında bilgi verilmiştir. Ölçme araçlarının uygulanması yaklaşık 30 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada öğrencilerin iç ve dış kontrol odağına sahip olup olmamalarına göre kullandıkları karar stratejilerinde bir fark olup olmadığı t-testi tekniği ile incelenmiştir. Karar stratejileri ile iç ve dış kontrol odağı arasındaki ilişki ise Pearson Momentler Çarpımı ile incelenmiştir.

Bulgular

Yapılan analizler sonunda, öğrencilerin Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeğinden elde ettikleri puanların ortalaması 9.87, standart sapması 3.90 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değer, çalışmaya katılan öğrencilerin içsel kontrol odağına sahip olduklarını göstermektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerin Karar Stratejileri Envanterinin her bir alt boyutundan aldıkları puan ortalamaları, standart sapma değerleri ve Karar Stratejileri envanterinin Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği ile olan korelasyonları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Lise Öğrencilerinin Karar Stratejileri Envanterinden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapma Değerleri ile Karar Stratejileri Envanterinin Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği ile Korelasyonu

Alt Boyutlar	\bar{X}	SS	r
Mantıklı Karar Verme Stratejisi	34.07	6.82	-.25**
İçtepesel Karar Verme Stratejisi	29.31	5.77	.21**
Bağımsız Karar Verme Stratejisi	31.55	5.73	-.01
Kararsızlık	26.26	6.49	.24**
Kontrol Odağı	9.87	3.90	-

**p<.001

Tablo 2'de elde edilen ortalama değerler incelendiğinde, çalışmaya katılan öğrencilerin ağırlıklı olarak mantıklı karar verme stratejisini ($\bar{X}=34.07$; $SS=6.82$) kullandıkları görülmektedir. Daha sonra sırasıyla bağımsız karar verme stratejisini ($\bar{X}=31.55$; $SS=5.73$), içtepesel karar verme stratejisini kullandıkları bulunmuştur ($\bar{X}=29.31$; $SS=5.77$). Öğrenciler arasında kararsız kalanların oranı düşük bulunmuştur ($\bar{X}=26.26$; $SS=6.49$). Karar verme stratejilerinin kontrol odağı ile korelasyonuna bakıldığında mantıklı karar verme stratejisi ile kontrol odağı arasında olumsuz yönde ve düşük düzeyde bir ilişkinin olduğu ($r = -.25$; $p<.001$) bulunmuştur. Bağımsız karar verme stratejisi ile kontrol odağı arasında bir ilişki tespit edilemezken, içtepesel karar verme stratejisi ($r=.21$; $p<.001$) ve kararsız olma durumunun ($r= .24$; $p<.001$) kontrol odağı ile korelasyonları olumlu yönde ve düşük düzeydedir.

Araştırma ayrıca içsel ve dışsal kontrol odağına sahip bireylerin kullandıkları karar stratejileri açısından da karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmadan önce içsel ve dışsal kontrol odağına sahip öğrencileri belirlemek için Rotter'ın Kontrol Odağı Ölçeğinin ortalaması ve standart sapmasından yararlanılmıştır. Öğrencilerin elde ettikleri ortalamanın 3.90 standart sapma üzerinde kalan öğrenciler (n=59) dışsal kontrol odağına sahip ve bu ortalamanın 3.90 standart sapma altında kalan öğrenciler de (n=66) içsel kontrol odağına sahip olarak belirlenmiştir. Daha sonra içsel ve dışsal kontrol odağına sahip öğrencilerin kullandıkları karar stratejilerine göre aralarında anlamlı bir fark olup olmadığı t-testi ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3. İç-Dış Kontrol Odağına Sahip Lise Öğrencilerinin Karar Stratejileri Ölçeğinden Aldıkları Puan Ortalamaları, Standart Sapma ve t-Değerleri

Karar Stratejileri Ölçeği	İçsel Kontrol Odağı		Dışsal Kontrol Odağı		t
	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	
Alt Boyutlar					
Mantıklı Karar Verme Stratejisi	37.13	6.97	31.32	5.67	5.07**
İçtepesel Karar Verme Stratejisi	27.19	5.22	31.22	4.94	4.40**
Bağımsız Karar Verme Stratejisi	31.69	6.10	31.37	5.66	.30
Kararsızlık	24.22	6.73	28.94	4.08	4.46**

p<.001

Tablo 3'de elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, içsel ve dışsal kontrol odağına sahip bireylerin mantıksal ve içtepesel karar verme stratejisini kullanmaları ile kararsız olma durumu arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Araştırmada içsel ve dışsal kontrol odağına sahip bireylerin bağımsız karar verme stratejisini kullanmalarında anlamlı bir fark bulunamamıştır. İçsel kontrol odağına sahip öğrencilerin mantıklı karar verme stratejisini kullanmaları ($\bar{X}=37.13$; SS = 6.97), dışsal kontrol odağına sahip öğrencilerin mantıklı karar verme stratejisini kullanma ($\bar{X}=31.32$; SS = 5.67) düzeylerine göre anlamlı şekilde daha yüksek olarak bulunmuştur (t=5.07; p<.001). İçtepesel karar verme stratejisine bakıldığında içsel kontrol odağına sahip öğrencilerin ortalaması anlamlı şekilde ($\bar{X}=27.19$; SS=5.22), dışsal kontrol odağına sahip öğrencilerin ortalamasına ($\bar{X}=31.22$; SS= 4.94) göre daha düşüktür (t=4.40; p<.001). Kararsız kalma açısından bakıldığında, içsel kontrol odağına sahip öğrencilerin ortalamalarının ($\bar{X}=24.22$; SS=6.73), dışsal kontrol odağına sahip öğrencilerin ortalamalarına ($\bar{X}=28.94$; SS=4.08) göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir (t=4.46; p<.001).

Tartışma

Bu çalışmada, yapılan analizler sonucunda çalışmaya katılan öğrencilerin ağırlıklı olarak mantıklı karar verme stratejisini kullandıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin daha sonra sırası ile bağımsız karar verme stratejisi, içtepesel karar verme stratejisi kullandıkları belirlenmiştir. Öğrenciler arasında kararsız kalanların oranı ise düşüktür. Kuzgun¹ lise son sınıf öğrencileri ve yetişkinler ile yapmış olduğu çalışmada, lise son sınıf öğrencilerinin en çok mantıklı karar verme stratejisini kullandıklarını, daha sonra sırası ile bağımlı, içtepesel karar verme stratejisi kullandıklarını ve en az kararsız kaldıklarını tespit etmiştir. Bu bulgu çalışmadan elde edilen sonuçlar ile tutarlılık göstermektedir. Yine Eldeleklioğlu¹⁸ yapmış olduğu çalışmada, çalışmaya katılan ergenlerin daha çok mantıklı ve bağımsız karar verme stratejilerini kullandıklarını bulmuştur. Bu bulgu da çalışmadan elde edilen bulgu ile tutarlılık göstermektedir.

Araştırmada cevap aranan diğer soru ise, çalışmaya katılan lise öğrencilerinin genelinin içsel mi yoksa dışsal mı kontrol odağına sahip olduklarıdır. Bu amaçla elde edilen verilerin istatistiksel olarak hesaplanması sonucunda, çalışmaya katılan öğrencilerin genelinin içsel kontrol odağına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç çeşitli çalışmalardaki bulgular ile tutarlılık göstermektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda da yaş arttıkça bireylerin içsel kontrol odağına sahip oldukları gözlenmektedir. Örneğin Bachman, O'Malley ve Johnston¹⁹ yaptıkları çalışmada 11. sınıf öğrencilerinin 10. sınıf öğrencilerine göre daha içsel kontrol odaklı olduklarını tespit etmişlerdir. Knoop²⁰ da bireylerin zaman içerisinde içsel kontrol odaklarını daha fazla kullandıklarını vurgulamaktadır.

Diğer taraftan kontrol odağı ile karar stratejileri arasındaki ilişkiye bakıldığında, kontrol odakları ile mantıklı karar verme, içtepesel karar verme ve kararsızlık karar stratejileri arasında düşük ancak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. İlişkinin yönüne bakıldığında, kontrol odağı ile mantıklı karar verme stratejisi arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç kontrol odağından alınan puan düştükçe yani içsel kontrol odağına sahip olundukça mantıklı karar verme stratejisinden alınan puanın yükseldiğini göstermektedir. Bu sonuç Scott ve Bruce²¹ tarafından yapılan çalışma ile tutarlılık göstermektedir. Diğer taraftan kontrol odakları ile içtepesel karar verme ve kararsızlık arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmuştur. Bir başka ifade ile ölçekten alınan puan arttıkça yani dışsal kontrol odağına sahip olundukça içtepesel ve kararsızlık boyutlarından alınan puanın da arttığı görülmektedir. Bu araştırmada elde edilen korelasyon değerleri anlamlı ve istendik yönde olmasına rağmen bir genellemeye varacak kadar yüksek değildir. Bununla birlikte araştırmada yapılan analizler sonucunda içsel kontrol odağına sahip bireylerin, dışsal kontrol odağına sahip bireylere göre mantıklı karar verme stratejisini daha fazla kullandıkları bulunmuştur. Diğer taraftan dışsal kontrol odağına sahip bireylerin içtepesel ve kararsızlık stratejilerini daha fazla kullandıkları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar içsel ve dışsal kontrol odağına sahip bireylerin farklı karar stratejilerini kullandıklarını göstermektedir. Elde edilen bu bulgu Merton'un¹⁵ yaptığı çalışma ile tutarlılık göstermektedir. Ona göre dışsal kontrol odağına sahip bireyler daha pasif hareket etmekte yani kararsız kalma eğiliminde ve bu da onları başkalarına sorarak karar vermeye itmektir. Yine Kaplan ve arkadaşlarının¹³ yaptıkları çalışmada dışsal kontrol odağına sahip bireylerin başkalarının kararlarına daha fazla güvendikleri bulunmuştur.

Sonuç

Bu araştırmada içsel kontrol odağına sahip bireylerin mantıklı karar verme stratejisini kullandıkları yönünde bir bulgunun bulunması, mantıklı, doğru kararlar verebilmek için bireylerin içsel kontrol odağına sahip olmalarının önemi bir kez daha vurgulanmış olmaktadır. Bu sonuç öğrencilerin özellikle meslek seçimi ve akademik gelişim için içsel kontrol odağına sahip olmanın ve böylece mantıklı ve bağımsız karar verme stratejilerini kullanabilmeleri için okullarda verilen rehberlik hizmetlerinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu bağlamda okullarda görev yapan rehber öğretmenler, öğrencilerin kontrol odaklarını tespit ederek, dışsal kontrol odaklı öğrencileri belirleyebilir ve onlara yönelik rehberlik programları uygulanabilir. Böylece öğrencilerin uygun ve doğru karar verme becerileri geliştirmelerine yardımcı olunur.

Kaynaklar

1. Kuzgun, Y. (2005). PDR'de Kullanılan Ölçekler.(ed.).Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
2. Taymaz, H. (2000). Okul Yönetimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
3. Ersever, Ö. H. (1996). Karar Verme Becerileri Kazandırma Programının ve Etkileşim Grubu Deneyiminin Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri Üzerindeki Etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
4. Dinklage, L. B. (1967). Adolescent Choice and Decision Making, Monograph. Harvard School of Education, Cambridge, M.A.
5. Kuzgun, Y. (1992). Karar Stratejileri Ölçeği; Geliştirilmesi ve Standardizasyonu. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
6. Johnson, R. H. (1978). Individual styles of decision making: A theoretical model for counseling. Personel and Guidance Journal, 56, 530-536.
7. Byrness, J. P ve McClenny, B. (1994). Decision making in young adolescents and adults. Journal of Experimental Child Psychology, 58, 359-388.
8. Brown, J. ve Mann, L. (1990). The relationship between family structure and process variables and adolescent decision making. Journal of Adolescence, 13, 25-37.
9. Mann, L., Hormoni, R., ve Rover, C. (1989). Adolescent decision making: the development of competence. Journal of Adolescence, 12, 265-278.
10. Yeşilyaprak, B. (2004). Eğitimde Bireysel Farklılıklar. (ed.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
11. Gardner, D. C ve Warren, S. A. (1978). Careers and Disabilities:A Career Education Approach. Connecticut: Greylock Publishers.
12. Tseng, M. S. (1970). Locus of control as a determinant of job proficiency, employability, and training satisfaction of vocational rehabilitation clients. Journal of Counseling Psychology, 17(6), 487-491.

13. Kaplan, S. E. Reneau, J. H. Ve Whitecotton, S. (2001). The effects of predictive ability information, locus of control, and decision maker involvement and decision aid reliance. *Journal of Behavioral Decision Making*, 14, 35-50.
14. Phares, E. J. (1962). Perceptual threshold decrements as a function of skill and chance expectencies. *Journal of Psychology*, 53. 399-407.
15. Merton, R. (1946). *Mass Persuasion*. New York: Harpers.
16. Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal vs. external control of reinforcement. *Psychological Monographs*. 80,1-28.
17. Dağ, İ. (1991). Rotter'in iç-dış kontrol odağı ölçeği'nin (RİDKOÖ) üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliği. *Psikoloji Dergisi*. 7(26), 10-16.
18. Eldeleklioğlu, J. (1996). Karar Stratejileri İle Ana Baba Tutumları Arasındaki İlişki. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
19. Bachman, J. G., O'Malley, P. M ve Johnston, J. (1978). *Youth in Transition: Adolescence to Adulthood-Change and Stability in the Lives of Young Men*. (vol. 6). Ann Arbor: Institute for Social Research.
20. Knoop, R. (1981). Age and correlates of locus of control. *Journal of Psychology*, 108, 103-106.
21. Scott, S. G., Bruce. R. A. (1995). Decision-making style: The development of a new measure. *Educational and Psychological Measurement*, 55, 818-831.